

פתרון הבחינה בגאוגרפיה, 2 יח"ל מועד קיץ 2012

שאלונים: 057203 , 573

מוגש על-ידי: אורי רעי, עטרה נוסובסקי ואילנית גולדשטיין

מורים לגיאוגרפיה ברשת בתי הספר של יואל גבע

2 יחידות לימוד כחלק של בחינה מפוצלת ב- 3 או ב-5 יחידות לימוד

פרק ראשון – גאוגרפיה של ארץ ישראל

ענה על שתיים מהשאלות 1-7

שאלה 1- חקלאות

סעיף א'

השינויים בשטח הגידול – והגורמים:

כותנה – ירידה גדולה מאוד בשטח הגידול של הכותנה.

הגורם – משבר המים – מדינת ישראל נמצאת באזור אקלים צחיח, צחיח למחצה וים תיכוני. באזורים אלו כמות המשקעים השנתית מועטה והכותנה זקוקה לכמות מים גבוהה. מה עוד שבשנים האחרונות בשל אפקט החממה קיימת התרבות של שנות הבצורת. מנגד גידול האוכלוסייה בישראל גבוה הן בשל הריבוי הטבעי והן בשל העליות הגדולות לישראל והעלייה ברמת החיים.

הדרים – ענף ההדרים בחמש השנים האחרונות עלה מבחינת שטח הגידול וזאת לאחר ירידה משמעותית בשטח ההדרים בשנים שלפני כן.

הגורם – בעבר גידלו את ההדרים במישור החוף המרכזי בין חדרה לגדרה אולם בשל התפתחותו של המטרופולין ת"א שטחי הדרים רבים נעקרו ובמקומם נבנו בנייני מגורים, מסחר, תעשייה, תשתיות ועוד. בשנים האחרונות עבר ענף ההדרים לצפון הנגב לאזור מישור החוף הדרומי בזכות הקו השלישי – קו מי קולחין מהשפדן שבאזור חולות ראשלי"צ.

ירקות – ענף הירקות גדל מבחינת שטח הגידול בחמש השנים האחרונות.

הגורם – גידול הירקות נעשה בשיטות טכנולוגיות מתקדמות בחממות המתבססות על פיתוח זנים, ועל אמצעי דישון הדברה והשקיה משוכללים ביוצר הגורמים לתפוקה גבוהה ולאיכות גבוהה. חקלאים רבים מגדלים ירקות בחממות ומספקים סחורה רבה הן לשוק המקומי, והן לאירופה בעיקר בתקופת הקיץ.

סעיף ב'

הטיעונים של מדיניות הרחבת החקלאות:

- 1) אסור למדינת ישראל להיות תלויה ביבוא מזון ממדינות אחרות. החקלאות אינה רק ענף כלכלי אלא גם ענף קיומי ולכן רבות ממדינות העולם המפותחות תומכות בחקלאים כדי לא להיות תלויות פוליטית במדינות אחרות שיספקו להן מזון.
- 2) החקלאות חשובה מאוד למדינת ישראל למען השטחים הפתוחים, אם יצמצמו את החקלאות תתגבר הבניה מה שיפגע קשות בשטחים הפתוחים ובריאות הירוקות להן זקוקה המדינה.

הטיעונים של מדיניות צמצום החקלאות בישראל:

- 1) ישראל מדינה הנמצאת במשבר מים. כמות המשקעים העומדת לרשותה של ישראל מעטה יחסית לצריכת האוכלוסייה ההולכת וגדלה הן בשל גידול האוכלוסייה והן בשל העלייה ברמת החיים. החקלאות היא צרכן המים הגדול ביותר וחובה על מדינת ישראל לנהוג באחריות כלפי משאב המים המוגבל.
- 2) היתרון היחסי של ישראל בא לידי ביטוי בטכנולוגיה חקלאית – בשיבוח זנים, בהדברה ובדישון אורגני, בשיטות השקיה משוכללות. לכן על מדינת ישראל לבסס את היצוא בטכנולוגיה חקלאית ובמקביל לייבא מוצרי מזון ממדינות אחרות.

שאלה 2- מצבים סינופטיים ותופעות אקלימיות

סעיף א'

- אפיק פרסי – חם והביל (לח במישור החוף).
 אפיק ים סוף פעיל – גשמי פתע בערבה.
 רבה סיבירית – קרה.
 שקע קפריסאי – גשמים בצפון הארץ ובמרכזה.

סעיף ב'

- אפיק פרסי – קיץ.
 אפיק ים סוף פעיל – סתיו.
 רמה סיבירית – חורף.
 שקע קפריסאי – חורף.

סעיף ג'

(התלמיד יענה על שני סעיפים בלבד)

- א. שקע קפריסאי – גשמים בצפון ובמרכז: במהלך החורף הרמה הסובטרופית יורדת דרומה. כתוצאה מכך שקעים קרים שמקורם באוקיינוס האטלנטי חוצים את אירופה, עוברים מעל הים התיכון ואוספים לחות. שקעים אלה יוצרים חזית קרה, חזית זו נכנסת לארץ ישראל ומורידה גשם. תנועת השקעים תהיה תמיד מצפון לקו רוחב 30.

- ב. רמה סיבירית – בחודשי החורף אוויר קר ויבש שמקורו בסיביר יוצר לחץ אוויר גבוה מעל ארץ ישראל. לחץ זה יוצר שמים בהירים מאוד. כתוצאה מכך הטמפרטורות יורדות לעיתים אפילו מתחת לאפס.
- ג. אפיק ים סוף – לחץ אוויר נמוך שמקורו באזור ים סוף נכנס כשלוחה לאזורינו. כתוצאה מכך יורדים גשמים באזורי דרום הארץ בעיקר בערבה. הגשם חזק, שיטפוני, לפרקי זמן קצרים.

שאלה 3- אוכלוסיית הקשישים בישראל

סעיף א'

המגמה המסתמנת בגרף היא הזדקנות האוכלוסייה בישראל.

הגורמים למגמה זו:

- 1) עליה בתוחלת החיים – כתוצאה משיפור תנאי הרפואה וידע רפואי עולה בהתמדה תוחלת החיים בישראל.
- 2) צמצום שיעורי ילודה – עם שיפור ההשכלה, עליה במעמד האישה, ותהליכי מודרניזציה, שיעורי הילודה בישראל קטנים. כתוצאה מכך, חלקם היחסי של הצעירים בקרב האוכלוסייה קטן.

סעיף ב'

(התלמיד ייתן שתי השפעות)

- השפעה ראשונה – כתוצאה מהזדקנות האוכלוסייה נסגרים בתי ספר, ובמקומם נבנים מועדונים לקשישים, דיור מוגן ומרכזי טיפול באוכלוסייה בוגרת.
- השפעה שנייה – יציאה מהירה ומוגברת של משפחות עם ילדים וזוגות צעירים ממרכזי הערים אל עבר הפרברים וערי הלווין. היות וחסרים שרותים לאוכלוסייה הצעירה.
- השפעה שלישית – כניסה של סטודנטים וצעירים אל מרכזי הערים במקום משפחות עם הילדים.

סעיף ג'

הנימוקים להחלטה:

- 1) פגיעה בקרנות פנסיה - עליה בתוחלת החיים והתבגרות האוכלוסייה מחייבת לשנות את מסגרת שנות העבודה אחרת ייווצר משבר כלכלי שבו לא יהיה מספיק כסף בקופות הפנסיה ולאנשים יהיו שנים רבות יותר להיות בפנסיה ולא יהיה מי שישלם עבור שנים אלה.
- 2) עליה בהכשרה – היום לוקח לדור הצעיר שנים רבות לרכוש השכלה והם מתחילים לעבוד במסגרות כלכליות אמיתיות רק לקראת גיל 25-30 ולכן יש צורך להאריך את מספר שנות העבודה שלהם.
- 3) עליה בתוחלת החיים – לאור העליה בתוחלת החיים, החברה מתחילה להסתגל למעגלי חיים חדשים המאפשרים שילוב של אוכלוסייה מבוגרת יותר בשוק העבודה.

שאלה 4- צדק מרחבי חברתי

סעיף א'

דוגמא לפער מרחבי:

פערים בין גלעין לשוליים:

במדינת ישראל הגלעין הוא דו ראשי. גלעין מדיני – ירושלים, וגלעין כלכלי – מטרופולין ת"א. בנוסף יש שני גלעיני משנה: חיפה בצפון ובאר שבע בדרום. מעבר לאזורים אלו נמצאים השוליים של המדינה שהם בעיקר הנגב בדרום והגליל בצפון.

בגלעין – של מדינת ישראל בעיקר במטרופולין ת"א: האוכלוסייה בעיקר עירונית, צפיפות האוכלוסייה גבוהה, רמת ההשכלה של האוכלוסייה גבוהה, התעסוקות של האוכלוסייה רווחיות הן בתעשייה עתירת ידע והן בשירותים מתקדמים, רמת החיים גבוהה ושעורי אבטלה נמוכים. לעומת זאת באזור השוליים של המדינה: האוכלוסייה העירונית נמוכה, צפיפות האוכלוסייה נמוכה, רמת ההשכלה של האוכלוסייה בשוליים נמוכה יחסית לזו שבגלעין, התעסוקות הנפוצות הן פחות רווחיות הן בחקלאות, הן במכרות, הן בתעשיות עתירות כוח אדם והן בשירותים בסיסיים ולא מתקדמים, לכן גם רמת החיים נמוכה ושעורי אבטלה גבוהים.

סעיף ב'

שתי דרכים שנקטה מדינת ישראל כדי לצמצם פערים בין גלעין לשוליים:

- (1) כביש מספר 6 – כביש חוצה ישראל – הכביש נסלל כדי לחבר את אזורי השוליים, הגליל והנגב, אל הגלעין של מדינת ישראל המטרופולין ת"א. הנגישות הטובה של אזורי השוליים לגלעין עשויה לקדם את השוליים, היות ולמשקיעים יהיה כדאי להשקיע בשוליים בתחומים שונים כמו בתעשיות, במסחר ובבינוי אם הנגישות של השוליים למרכז תשתפר, ואם זמן ההגעה בין שני האזורים יקוצר.
 - (2) מפעל אינטל – בקריית גת – קריית גת היא עיירת פיתוח שבעבר אחד מהבסיסים הכלכליים שלה היה מפעל פולגת אשר סיפק מקורות פרנסה רבים לאוכלוסייה. מאז שנות ה-80 של המאה ה-20 צמצמה ישראל את המעורבות הציבורית שלה כדי להיכנס לגלובליזציה, ולכן הפסיקה את התמיכה במפעלים עתירי כוח אדם בעיירות הפיתוח כמו מפעל פולגת בקריית גת.
- חברת אינטל היא חברת הייטק שמעוניינת להקים מפעלים בישראל על בסיס היתרון היחסי של ישראל שבא לידי ביטוי בהון אנושי טכנולוגי מתקדם. מדינת ישראל שכנעה את חברת אינטל להקים את המפעל בקריית גת על מנת לקדם את העיר ולספק לה מקורות פרנסה ודימוי עירוני גבוה. אומנם רוב כוח האדם המועסק באינטל לא מתגורר בעיירה קריית גת, אבל קבלנים רבים המועסקים במיקור חוץ לאינטל מספקים לאוכלוסייה מאות מקורות פרנסה – בהסעדה, בשמירה, בפקידות ועוד. נוסף על כך אינטל תרמה סכום נכבד לחינוך בקריית גת מה שהעלה משמעותית את הזכאים לבגרות בעיר.

סעיף ג'

לדעת, מדינת ישראל חייבת להגדיל את המעורבות של הממשלה בכלכלה כדי לצמצם את הפערים המרחביים בישראל. ההשקעות באזור השוליים יזרזו את הפיתוח של השוליים. הנגישות של השוליים חייבת להשתפר ע"י כבישים נוספים ובעיקר מסילות ברזל שיזרזו את הפיתוח בשוליים. כמו כן חייבת המדינה לצמצם את שיעורי האבטלה הגבוהים המצויים בשוליים, ובכך גם לצמצם את ההגירה השלילית מהשוליים לגלעין. שיעורי האבטלה ירדו ככל שיתפתחו ענפים כלכליים בשוליים. יש לחזק את השוליים ע"י העברת תעשיות עתירות ידע שיהיו מנוע לפיתוח ולצמיחה כלכלית.

השירותים הבסיסיים בשוליים בעיקר בחינוך, בתרבות וברפואה לוקים בחסר. מדינת ישראל חייבת ליצור תנאים טובים יותר לאוכלוסייה המקומית בשוליים גם אם גודל האוכלוסייה אינו מצדיק השקעה זו. אסור שייווצר מצב שהאוכלוסייה החזקה של צעירים ומשכילים ייעזבו את השוליים בשל תנאים לקויים בשירותי חינוך, תרבות ורפואה. הגלעין לא זקוק להשקעות יזומות, הגלעין מתפתח מכוח האגלומרציה, אבל אסור ליצור מצב שהשוליים יתרוקנו מאוכלוסייה, ובעיקר מאוכלוסייה חזקה שהיא המנוף לפיתוח השוליים.

שאלה 5- מע"ר ויוממות במטרופולין תל-אביב – אטלס ישראל החדש

סעיף א'

המאפיינים התורמים להתפתחות המע"ר:

- 1) תחבורה: ניתן לראות התפתחות של כבישים גדולים כמו נתיבי איילון, רכבת התפתחות התחבורה מעלה את הנגישות בעיקר של הפרוורים וערי הלוויין אל מרכז המטרופולין, דבר שמביא להתפתחות של שרותים ועסקים וצמיחת המע"ר.
- 2) בנייה לגובה, השקעות של יזמים במגדלי משרדים גדולים (עזריאלי), בנייה של מגדלי יוקרה למגורים, דבר שמביא לעלייה במחירי הנדל"ן ולהתפתחות של מע"ר מטרופוליני.

סעיף ב'

ככול שהמרחק בין תל-אביב (עיר הגלעין) לערי המטרופולין גדל, כך נחלשת תנועת היוממות לתל-אביב ומתגברת תנועת היוממות אל ערי הטבעת הפנימית. הגורם לשינוי – העיר תל-אביב מהווה את הגלעין המטרופוליני של תל-אביב. תל-אביב היא מוקד המשיכה של אוכלוסיית המיוממים לטובת תעסוקה ושרותים. לכן, רוב המיוממים נעים לכיוון תל-אביב ומתנקזים אליה.

סעיף ג'

(התלמיד יענה רק על יתרון אחד וחיסרון אחד)

השפעות על האדם:

יתרון לעיר תל-אביב כתוצאה מהיוממות - אוכלוסייה רבה נכנסת לעיר, קונה שרותים, מבלה במסעדות ויוצרת פעילות כלכלית שמכניסה כסף רב לעסקים ומביאה להתפתחות תפקודית של עסקים ברמה גבוהה.

יתרון נוסף – כניסה של כוח אדם רב שמאפשר לעסקים רבים לבחור עובדים ולהתפתח.

חיסרון – היוממים אינם משלמים מסים לרשות המקומית אבל דורשים שרותי ניקיון, וכך נוצר צורך בהשקעות עירוניות גדולות עבור אוכלוסייה שמשתמשת בשרותים (לדוגמה שרותי הצלה בחוף הים) אבל אינה משלמת.

חיסרון נוסף – תנועת היוממות מגבירה את הפקקים, את בעיות החניה ואת זיהום האוויר ומקשה על תושבי תל-אביב למצוא חניה ולקבל שרותים.

שאלה 6- איכות הסביבה – מדרש תמונה

סעיף א'

המפגע הסביבתי בכל תמונה – וגורמי היווצרות:

גוש דן – זיהום אויר.

הגורם – אזור צפוף באוכלוסייה בעלת רמת מינוע גבוהה שימוש רב במכוניות הגורם לזיהום אויר. בתמונה ניתן לראות את תחנת הכוח רידינג שבעבר גרמה לזיהום היות והיא הופעלה ע"י נפט. כיום היא מופעלת ע"י גז שמצמצם משמעותית את זיהום האוויר.

נחל קישון – זיהום נחלים.

כמעט כל הנחלים הזורמים לים התיכון דרך מישור החוף הפכו לנחלים מזוהמים כתוצאה משני גורמים עיקריים: מצד אחד שואבים מהנחלים את מי המעינות שהם מים שפירים למפעל המוביל הארצי, ומצד שני במשך שנים הזרימו לנחלים ביוב: תעשייתי, בייתי, עירוני וחקלאי וכך הפכו נחלי מישור החוף בא"י לתעלות ביוב.

חוף חיפה צפון – זיהום חופים.

החוף מזוהם ע"י השלכת פסולת של מתרחצים ונופשים.

סעיף ב'

שיקום נחל קישון – שתי דרכים לשיקומו:

- 1) איסור עפ"י חוק להזרים מי ביוב לנחל. הרשויות המקומיות חייבות לטהר את מי הביוב ולהזרים לנחל אך ורק מי קולחין כדי לעצור את הזיהום.
- 2) תהליך הניקוי של הנחל הוא הדרגתי ונעשה ע"י דאגה לזרימה חופשית ללא מחסומים של המים בנחל. ככל שהזרימה תהיה חופשית יותר כך הזיהום שהצטבר בקרקעית הנחל ובגדותיו ייסחף ע"י זרם המים. כדי ליצור זרימה חופשית מרחיבים את אפיק הנחל ומחזקים את הגדות של האפיק כדי שלא תתמוטטה ותסתומנה את הזרימה החופשית.

סעיף ג'

טביעת רגל אקולוגית – מציינת את החותם שמשאירה אוכלוסייה מסוימת במקום מסוים בשטח בו היא גרה. החותם האקולוגי בא לידי ביטוי גם בניצול משאבים וגם במידת השמירה על איכות הסביבה.

פיתוח בר קיימא – פיתוח בהווה שמאפשר פיתוח גם בדורות הבאים ולא מחסל את המשאבים הטבעיים.

הקשר בין שני המושגים – שיש ליצור טביעת רגל אקולוגית כזו שתאפשר בעתיד המשך פיתוח בר קיימא.

שאלה 7- מאמר – "רב שיח בנושא חזון לתחבורה מקיימת בישראל"

סעיף א'

תמ"א 42 – תוכנית מתאר ארצות שנועדה לשלב בין הכבישים, מסילות הברזל, רכבות קלות וכבדות ומסלולי אופניים. חשיבותה של תוכנית זו שהיא משנה את הגישה של התחבורה המקיימת בישראל שלא תתבסס על כבישים ורק על מכוניות פרטיות, אלא גם על תחבורה ציבורית באוטובוסים וברכבות וגם על אפשרות של ניידות באמצעות אופניים.

סעיף ב'

תכנון בר-קיימא בתחום התחבורה – אם בעבר החזון היה "מכונית לכל פועל" כפי שהגה תעשיין הרכב האמריקאי הנרי פורד, הרי שכיום החזון הוא לצמצם את מספר המכוניות הפרטיות ואת מספר הנסיעות במכוניות הפרטיות לכל אדם. אם בעבר נסללו כבישים בכל פעם כדי להתגבר על קצב גידול המכוניות, הרי שכיום ברור שאין בכך פיתרון, וכיום קיימת הסכמה שכדי לוותר על הרכב הפרטי כאמצעי נסיעה עיקרי, יש לשפר את השירות של התחבורה הציבורית, ולהשקיע בפיתוח מערכות להסעת המונים – זה למעשה תכנון בר – קיימא בתחום התחבורה.

מושגים

- **כביש אגרה** – כביש מהיר שהנסיעה בו כרוכה בתשלום. בישראל כביש 6 הוא כביש אגרה. הנסיעה בתשלום יכולה להוריד את מספר המכוניות הפרטיות הנוסעות על הכביש ואת מספר הנסיעות המתבצעות בכביש.
- **רכב היברידי** – רכב בעל שני מנועים: מנוע רגיל ומנוע חשמלי. שילוב בין שני המנועים מביא להפחתה בכמות המזהמים.
- **רכב חשמלי** – רכב שבו מותקן מנוע חשמלי במקום מנוע בערה פנימית. המנוע החשמלי מקבל את החשמל ממצברים המותקנים ברכב. רכב זה מייצר מעט מאוד זיהום.

סעיף ג'

ארבע דרכים לעידוד שימוש בתחבורה ציבורית:

- (1) הפחתת מקומות חנייה, והעלאת מחירי החנייה בערים.
- (2) הסבת נתיבים לתחבורה ציבורית בלבד.
- (3) הטלת אגרת גודש – באמצעותה גובים מנהג ברכב פרטי את ההפרש בין העלויות שלו לעלויות שהוא גורם.
- (4) רכבות קלות בערים.
- (5) שינוי תעריפי נסיעה – ע"י מעבר חופשי בין קווים.

פרק שני – גאוגרפיה של המזרח התיכון

ענה על שתיים מהשאלות 8-12

שאלה 8- מערכת השבר הסורי - אפריקאי

סעיף א'

התהליך הגיאולוגי שיצר את השבר הסורי אפריקאי:

בעבר הגיאולוגי החלק הדרומי של המזרח התיכון היה יבשת קדומה אחת. יבשת זו עברה תהליך של שבירה ונוצרו ממנה שני לוחות: במזרח – לוח ערבי, במערב – לוח אפריקאי. למעשה נוצר גבול בין לוחות שהוא השבר הסורי אפריקאי. הגבול הוא גבול של התרחקות כאשר הלוח הערבי נע צפון מזרח ונתקל בלוח האירואסיאני ויוצר את הרי הקימוט הצעיר בתורכיה ובאיראן.

השבר הסורי אפריקאי יצר את הבקעות באזור המזרח התיכון:

- בקע האורנטס בצפון סוריה.
 - הבקעא בלבנון בין הרי הלבנון לבין הרי מול הלבנון.
 - עמק הירדן, בקעת הירדן והערבה בין ישראל וירדן.
 - ים סוף בין מצרים לערב הסעודית.
- השבר הסורי אפריקאי ממשיך מים סוף אל תוך יבשת אפריקה.

סעיף ב'

השפעות של השבר הסורי אפריקאי על ההתיישבות והכלכלה:

- 1) חלק מהשבר הסורי אפריקאי הוא ים המלח – המקום הנמוך ביותר בעולם. ים המלח הפך למשאב כלכלי חשוב שהרי בגלל האקלים המדברי הקיצוני שנוצר בעקבות תופעת צל הגשם שיצר הבקע שקעו מלחים רבים במי ים המלח והם מנוצלים הן לתעשיית ים המלח: מלחי אשלגן, ברום ומגנזיום, והן לתירות מרפא.
- 2) אזור הבקע של השבר הסורי אפריקאי הוא אזור צר וארוך שממנו מתנשאים הרים משני צידי הבקע. אזור זה אינו מאפשר מרחב להתפתחות כלכלית עניפה. לכן, לאורכו של הבקע לא ניתן לראות פיתוח עירוני מטרופולינים. נוסף של כך המבנה הנמוך מעבר להרים יוצר תופעה של צל גשם באזורים שמבחינת רוחב גיאוגרפי אינם מדבריים. יש לציין כי בא"י דווקא אזורי בקעת הירדן והערבה מנוצלים לחקלאות חורף – המבוססת על ירקות ופירות המיוצאים לאירופה.

שאלה 9- מדבור

סעיף א'

המדבור הוא תהליך התפשטות של המדבר לעבר אזורים חקלאיים ומיושבים והתרחבות שטחי המדבר.
הגורמים לכך:

- 1) גורם פיזי: תהליכי שינוי אקלימיים הגורמים להתחממות גלובלית ושינויים בכמויות הגשם מביאים לכך שהמדבר מתרחב.
- 2) הגורם האנושי: השקיה במים באיכות נמוכה ובשיטות מסורתיות גורמות לתהליך של

המלחת קרקעות ובעקבותיו התרחבות שטחי המדבר. המלחת הקרקע, רעיית היתר או עיבוד לא נכון של הקרקע גורם לנטישת הקרקע החקלאית, הקרקע נחשפת, נשרפת, מתבלה ע"י הרוח או מים ולכן עוברת תהליכי מדבור.

- הערה: התלמיד יכול לציין גם תופעות של רעיית יתר, או עיבוד קרקע לא נכון כגורמים אנושיים למדבור.

סעיף ב'

שינויים חברתיים:

- 1) מעבר מהכפר אל העיר ותהליך עיור מהיר. כתוצאה מתהליך העיור נוצר מצב של התפוצצות אוכלוסין בערים במזרח התיכון.
- 2) שינויים בתעסוקה: תושבי הכפרים נאלצים לשנות את כלכלת הקיום שלהם ולעבור מחקלאות לענפי כלכלה אחרים כמו שרותים, מלאכה ותעשייה קלה.
- 3) התפוצצות אוכלוסין במרחב הכפרי הנגרמת כתוצאה מצמצום השטח החקלאי לאדם, היוצר אבטלה, מחסור במזון ומכאן עיור.
- 4) פגיעה בכמות המזון – כתוצאה ממדבור וצמצום השטח החקלאי כמות המזון הולכת ופוחתת, האזור נאלץ לייבא יותר מזון ומעגלי העוני מחריפים.

שינויים כלכליים:

התגברות המחסור במזון עקב צמצום שטחים חקלאיים וגידול אוכלוסייה וכתוצאה מכך אחוז האוכלוסייה הרעבה עולה.

שאלה 10- הכפר במזרח התיכון

סעיף א'

- שלב מספר 1** – הכפר הגרעיני: הכפר בנוי מבתיים צפופים שהחצרות יוצרים חומה, אין בכפר כבישים, השטח הבנוי צפוף ושטחי החקלאות במרחק מהכפר. הגורמים למבנה: חקלאות מסורתית, שימוש בבעלי חיים, אין כלי רכב, בנייה שמספקת הגנה.
- שלב מספר 2** – התפתחות השטח הבנוי ויציאה מגרעין הכפר הקדום אל עבר השטחים החקלאיים שסמוכים לגרעין הכפר (יציאה מהחומה). בשלב זה נכנסת תחבורה, התפתחות חקלאית, שימוש בכלים. קשה לנוע עם רכב בתוך הכפר, יש ריבוי אוכלוסין ולכן השטח הבנוי משתנה וגדל. הסיבות לכך: שינויים בתחבורה ובכלכלה ושינויים ברמת הביטחון.
- שלב מספר 3** – התרחקות מגרעין הכפר הקדום, בנייה של אזורי מגורים משניים ובעיקר בניית בתים בודדים על השטחים החקלאיים. התקרבות הבתים אל צירי התחבורה – הסיבות לכך: שינויים בכלכלה, מעבר מחקלאות למלאכה ותעשייה ושירותים, התפתחות העיור והתגברות היוממות, אין כבר צורך בשטח החקלאי ולכן מעדיפים לבנות עליו, שינויים חברתיים – הביטחון משתפר, השלטון המרכזי חזק, אין צורך בחומה ובהגנה.

סעיף ב'

(על התלמיד לציין שתי תמורות)

תמורות בתחום החברתי :

עלייה ברמת החיים – בעקבות מעבר לכלכה אחרת, חלה עלייה ברמת החיים ברוב הכפרים במזרח התיכון.

תמורות בתחום הכלכלי :

- 1) שיפור תשתיות, הכנסה של רכבים, חשמל, מים זורמים.
- 2) שינוי בתעסוקה, מעבר מחקלאות לענפי כלכלה אחרים כמו: מסחר, שרותים.

שאלה 11- מצרים

סעיף א'

מאפייני המיקום של מצרים:

- 1) תעלת סואץ – מצרים יושבת על תעלת סואץ ושולטת על מעבר המים מהחשובים בעולם המחבר בין המזרח, אזור המפרץ הפרסי אל הים התיכון ומערב אירופה. במעבר זה עוברים מטענים רבים, נפט, חלק גדול מהסחר העולמי. שליטתה של מצרים על התעלה נותן לה מעמד בינלאומי ומכניס לה כסף.
- 2) שער לאפריקה – מצרים ניצבת בשער הכניסה לאפריקה, והיא מדינה ערבית גדולה, מקנה לה מעמד מיוחד והיא נחשבת למנהיגת העולם הערבי.
- 3) מיקומה של מצרים ליד משאבי נפט גדולים של המפרץ הפרסי וים סוף הופכים את מיקומה לנקודת שליטה על אזורי נפט ולכן המעצמות הגדולות מעוניינות להשפעה על מצרים.
- 4) יושבת לחופי הים התיכון בקרבה יחסית לאירופה – מיקום זה מאפשר פיתוח נמלים ומסחר שנהנה מקרבה למוקד כוח כלכלי כמו אירופה.

סעיף ב'

הגורמים שמקשים על השתלבותה של מצרים בכלכלה הגלובלית (על התלמיד לציין שניים):

- 1) פוליטי – שלטון של נשיאים רודנים, חוסר יציבות של השלטון שיוצרים מצב שחברות זרות לא מעוניינות להיכנס ולהשקיע כסף ולכן קשה למצרים להיכנס לתהליכים גלובליים.
- 2) תשתיות – במצרים חסרות תשתיות מתקדמות כמו נמלים משוכללים, כבישים, מסילות ברזל, דבר שמקשה על כניסה של משקיעים חיצוניים.
- 3) השכלה – במצרים שיעור האנאלפביתים עדיין גדול, אין מספיק מהנדסים ואוכלוסייה משכילה.
- 4) הון – למצרים קשה לגייס משאבים וכסף כדי לפתח מפעלים, עסקים, ולכן קשה לתהליך הגלובלי להתפתח במצרים.

מאפיינים שמעודדים את השתלבותה של מצרים בכלכלה הגלובלית (על התלמיד לציין אחד):

- 1) מודרניזציה – מצרים עברה בשנים האחרונות תהליך מודרניזציה, בעיקר בתחום ההשכלה, דבר שמאפשר לה כיום להיפתח לתהליכים גלובליים.
- 2) הסכמים – מצרים חתמה על הסכם שלום עם ישראל, ועל הסכמים עם מדינות אירופה בנושאי סיוע כלכלי והתפתחות הסכמים אלה פותחים את המשק המצרי לכניסה של משקיעים ממדינות אירופה שיקדמו את תהליך הגלובליזציה.
- 3) פוטנציאל תיירות – במצרים פוטנציאל תיירותי הנשען על נופים ואתרים היסטוריים כמו הפירמידות, הספינקס. התיירות מעודדת תהליכי גלובליזציה.

שאלה 12- מאמר – "אסלאם ודמוקרטיה בעולם המערבי"

א. **אקטיביזם פוליטי**: הפיכת הדת לגורם פוליטי מרכזי. אקטיביזם פוליטי בשם הדת – משתמשים ומנצלים את הדת ונאחזים בה כדי להגיב באופן נמרץ ונוקטים אפילו בצורה תוקפנית בתחום המדיני.

דוגמאות:

- 1) תפיסת השלטון באיראן ע"י משטר איסלאמי קיצוני – שנות ה-70 וה-80.
 - 2) תפיסת השלטון בסודן ע"י משטר איסלאמי קיצוני – בימינו.
- ב. שלושה יתרונות של "הפתרון האיסלאמי":**
- 1) הפיתרון האיסלאמי הוא פיתרון שצומח מהתרבות המקומית, ומתאים לתנאים המקומיים, לכן סיכויי ההצלחה שלו גבוהים.
 - 2) הפיתרון האיסלאמי מייצג את הדרך היחידה להגשמת התחייה והעוצמה הערבית-איסלאמית. הקבוצות האיסלאמיות מקרינות תחושה של משמעת, ורמה מוסרית גבוהה.
 - 3) לתנועות האיסלאמיות יש יתרון – הן יכולות להעביר מסרים להמונים תוך שימוש בקודים תרבותיים דתיים, ולמשטרים חילוניים יהיה קשה להתמודד עם תנועות מהפכניות המדברות בשם האיסלאם.
 - 4) לתנועות האיסלאמיות יש תשתית אירגונית טובה יותר, וגם נגישות לכל שכבות העם משום שהן פועלות מתוך מסגדים.